

Jaargang 5

nummer 7

eind aug. 2009

Nieuwsbrief augustus 2009

Geachte leden, Hynstebiters,

De vakanties zijn weer achter de rug, en velen zullen in verre oorden, over de Friese grens, naar bijzondere libellensoorten hebben gekeken. Het is altijd interessant om de libellenfauna van bijvoorbeeld Zweden of Frankrijk te leren kennen. Elk land heeft namelijk weer zijn eigen libellenspecialiteiten. Zoals de Toendraglanslibel *Somatochlora sahlbergi* in Zweden of de befaamde **Prachtlibel *Macromia splendens*** in Zuid-Frankrijk aan de Tarn. Nederland is het best onderzochte libellenland van Europa, met de meeste "libellenkenners" en nog steeds worden in ons land jaarlijks nieuwe en interessante odonatologische feiten ontdekt. In het

buitenland is dat vaak heel anders gesteld. Er is in die landen nog veel te ontdekken. Vooral de fauna van de voormalige Oostbloklanden is soms nog niet volledig in kaart gebracht, laat staan dat de verspreiding van alle soorten bekend is. In Bulgarije is bijvoorbeeld recent (1999!) zelfs nog een compleet nieuwe libellensoort voor de wetenschap ontdekt; de

Bulgaarse glanslibel *Somatochlora borisi*, vernoemd naar het zootje van de ontdekker en beschrijver, Mr. Marinov. Daarom zijn goed opgeleide Hynstebiters...doorspekt met een diepgaande kennis van de (Friese) libellenfauna, in het buitenland vaak welkomme gasten, want men is zeer scherp odonatologisch ingesteld. Zo ontdekte Hynstebiter Ep van Hijum dit jaar,

tijdens zijn vakantie in Slovenië, en passant een nieuwe libellensoort voor dat land; de **Taigaglanslibel *Somatochlora alpestris***. Een niet onmogelijke accomplicering, mogen wij wel zeggen... Maar terug op Friese bodem, waar zo libellensoorten op één dag zien, geen bijzonderheid is. In vergelijking met veel gebieden in Europa behoort Friesland nog steeds tot de betere libellengebieden. Dat merk je gelijk als je terugkomt en de paardenbijters bij tientallen door je tuinscheren, pantserjuffers uit de vijvers

sluipen en heidelibellen alle kanten uit schieten als je door de landen loopt. In deze nieuwsbrief vindt u een overzicht van de leukste waarnemingen deze zomer en de laatste nieuwtjes op Fries libellengebied.

De maand september is de maand voor het spotten van **Noordse glazenmakers** en de Bandheidelibel. De eerste moet gezocht worden op bosvennetjes met veenmos en de tweede in dichtbegroeide (kwel)slootjes. Het loont daarom zeer de moeite om in uw directe omgeving eens langs smalle, vegetatierijke slootjes (met helder water) te lopen; een ontmoeting met de Bandheidelibel is altijd bijzonder leuk. De biotoop van deze soort vindt men vaak juist buiten de natuurgebieden, bijvoorbeeld midden in de weilanden, langs maïsakkers met een beetje beschutting. Ook de winterjuffertijd is langzamerhand aangebroken; zowel de

Bruine- als de Noordse winterjuffers kunnen binnenkort weer overal opduiken, zelfs in uw tuin! Kijk voor meer informatie ook op onze website www.hynstebiter.nl.

Indien u nog interessante aanvullingen heeft, of als er bijzondere waarnemingen niet zijn vermeld, geef het aan ons door...Wij wensen u veel leesplezier, zonnig libellenweer en hopen dat u weer met een frisse blik naar de “getanden” (odonaten) gaat kijken, deze nazomer en herfst.

*Namens het bestuur van de Friese libellenwerkgroep "De Hynstebiter",
Eduard Peter de Boer
faunax@kpnmail.nl*

(foto Ep van Hijum)

Glazenmakers

Het is weer glazenmakertijd. Augustus en september zijn ze volop te bewonderen, sommige, zoals de Skaadbiter (Blauwe gzm) soms nog tot in december! Op goede dagen, op de goede plekken kun je in Friesland zelfs 7 of 8 soorten op één dag zien. De **paardenbijters** zijn het meest algemeen en sociaal, omdat ze vaak in grote groepen tegelijk aan het foerageren zijn. De andere soorten zijn veelal solitair op pad. Deze grote libellen spreken tot de verbeelding; ze behoren dan ook tot de kleurrijkste, grootste en opvallendste insecten van ons land.

Groene glazenmaker

Waarnemingen van deze soort zijn altijd van belang en we hopen dat u elke “Ielstikelbiter” noteert en aan ons doorgeeft. Populaties en vindplaatsen kunnen van jaar tot jaar sterk verschillen, dus het jaarlijks doorgeven van vindplaatsen helpt bij de bescherming en up to date houden van de verspreiding. In Friesland echt geen zeldzaamheid, maar in de rest van West-Europa wel en is ze zwaar beschermd. Friesland behoort, met al zijn krabbenscheersloten, tot de belangrijkste bolwerken en we hebben daarmee een grote verantwoordelijkheid. Nu komt de hekkeltijd er weer aan (schoonen

van de sloten). Let goed op! Een sloot met een populatie Groene glazenmaker mag maar voor de helft geschoond worden. Dit is wettelijk (Flora- en faunawet) vastgelegd. Waarnemingen van deze soort, mooie krabbenscheersloten of schoningswerkzaamheden, waarbij hele krabbenscheervegetaties verwijderd worden graag doorgeven aan faunax@kpnmail.nl. Onderstaand een greep uit de waarnemingen van 2009:

- Polder de Dulf, nieuwe vindplaats!, 2 mannetjes (Peter de Boer)
- Drachten, vijver watertoren, nieuwe vindplaats! enkele mannetjes en eiafzettend vrouwtje (Rudy Offreins, Michiel Kerkevoorde en Tjitske Wiersma)
- Tietjerk, Nieuwe diep, 3 mannen en 1 vrouw (Ronald van Seyen)
- Heerenveen, de Greiden, veel minder dan in 2008, door te rigoureuus hekkelwerk (Peter de Boer)
- Polder Delfstrahuizen, nieuwe vindplaats! 1 man (Karin Uilhoorn)
- Rotstergaasterwallen, nieuwe vindplaats!, 1 vrouw (Karin Uilhoorn)
- Nijetrijne en Polder Oldelamer, resp. 1 vrouwtje en 1 mannetje (Karin Uilhoorn)
- Haventje Oldeberkoop, 1 mannetje (Karin Uilhoorn)
- Polder de Fennen, 18 augustus, 24 exemplaren (Peter de Boer)

(foto Franciscus Koopman)

Glanslibellen

Dit zijn vaak lastig waar te nemen libellen; ze vliegen vaak in lage dichtheden en sommige zijn erg zeldzaam. Maar juist daarom zijn ze extra leuk. Dit jaar opvallend meer waarnemingen van de Gevlekte glanslibel, deze zeldzaamheid klimt uit een diep dal (bijna uitgestorven in NL), maar gezien de toename van zowel de aantallen als vindplaatsen ziet de toekomst er voor deze schoonheid er weer rooskleurig uit. En helaas, helaas...weer geen **Hoogveenglanslibel**, althans nog niet, want vroeg of laat duikt er

eentje op in Friesland, dus blijf letten op donkere glanslibellen in hoogveengebiedjes met veenmosputjes.

(foto Franciscus Koopman)

Gevlekte glanslibel

Ronald deed dit jaar diepgravend (en soms zwaar en modderig) onderzoek naar de huidjes en larvale habitat van deze soort in de Lindevallei en ontdekte, naast meer dan 150 huidjes, ook een aantal nieuwe plekken in dichte moerasbossen. De soort blijkt zich nog op veel meer plekken in dit IFG-gebied voort te planten dan aanvankelijk werd gedacht. De volwassen dieren vlogen, ook dit jaar, weer volop in de Lindevallei. Op de Hynstebiter/NVL-excursie (5 juli) werden ruim 50 dieren genoteerd!

Daarnaast nog een aantal losse waarnemingen op volkomen nieuwe vindplaatsen:

- Oldeboorn, 6 juni, 1 mannetje (Tjeerd Hiddema), **zie foto!**

- Heerenveen, 28 juni, mannetje (en mogelijk nog meer ex) boven mooie sloot (Sonja en Lex)
- Norger Petgaten, 11 juli, mogelijk 1 mannetje (de Boer en Hiemstra's)
- Beetsterzwaag, een mogelijke waarneming van Siemen Rienstra (?). Er schijnen foto's van te zijn, maar die hebben we nog niet gezien...Siemen?
- Fochtelooerveen, op 11 augustus (!), zeker 2 en mogelijk zelfs 3 patrouillerende mannetjes. Op 13 augustus vloog op dezelfde vindplek nog steeds een mannetje. Erg late waarneming en zeer waarschijnlijk een kleine populatie in afwijkend biotoop; boven nat pijpestroeveld (Peter de Boer).

Vuurlibellen en zuiderlingen

Vuurlibel

Slechts een handjevol waarnemingen dit jaar van deze schitterende rode vuurballetjes:

- Bakkeveen, Slotplaats, 1 man (Rudy Offreins)
- Appelscha, begin juli, vlonderven, 1 man (Remco Hiemstra)
- Norger petgaten, 1 vrouwtje (Peter de Boer & de Hiemstra's)
- Lindevallei, 5 juli, 1 vrouwtje (Peter de Boer)

Zuiderlingen

De zuidelijke soorten lieten het sowieso wat afweten; geen zuidelijke keizerlibel, geen zuidelijke glazenmakers en geen zuidelijke heidelibellen in Friesland, maar ook elders in NL matig. Of hebben wij iets gemist?

Heidehopkes

Bandheidelibel

Dit jaar enkele zeer leuke waarnemingen van de Bandheidelibel (It Bânhopke). Dit prachtige kleine libelletje vliegt nog tot ver in september! Sinds 2002 wordt deze soort jaarlijks in Friesland gezien, maar altijd betrof het slechts één exemplaar. Waarschijnlijk tot nu toe allemaal zwervers. Slechts eenmaal werd door Ronald een eiafzettend vrouwtje gespot in een Krabbenscheersloot (!) in de Fennen in 2007. Wij hebben hier helaas (nog) geen nageslacht kunnen constateren. Dit jaar twee waarnemingen:

- Lytse Skar bij St Johannesga, 3 augustus, 1 mannetje; **zie foto** (Jan van der Woude)
- Brandemeer, 19 augustus, 1 mannetje in sloot met Stomp fonteinkruid (Rudy Offreins)

Zwervende heidelibel

In principe behoort deze heidelibel tegenwoordig tot de vaste bewoners (voortplanters) van Friesland, maar de aantallen en vindplaatsen verschillen sterk van jaar tot jaar. De beste kans om deze soort tegen te komen heb je op de Waddeneilanden, hogere zandgronden en in Gaasterland. Voor de beginnende libellenspotter is het geen sinecure om deze soort tussen alle andere "rode heidelibellen" te vinden. Zwervende heli's zijn altijd iets forser gebouwd en de onderkant van de ogen is bij volwassen mannetjes blauw. Verse dieren hebben een opvallende citroengele kleur. Daarnaast is de rode vleugeladering vaak opvallend. Ondiepe, zonnige en

beschut gelegen plasjes vormen een geschikte biotoop. Ook opvallend weinig meldingen dit jaar, maar deze soort kan nog tot ver in september worden waargenomen:

- Noorderleegh, juni, Oosterdobbe (Remco Hiemstra)
- Gaasterland, Golfbaan Oudemirdum, in aantal, half augustus (Ep Van Hijum). Het betreft hier waarschijnlijk een vaste populatie!

Aparte feitjes

Androchrome of andromorfe libellen

Dit fenomeen werd opgerakeld door onderstaande opmerkelijke waarneming:

- Terwispel, 29 juni, een eiafzettend androchroom vrouwtje Bruine korenbout in tuinvijver met Krabbenscheer (Peter de Boer & Wyke pronk).

Om meerdere redenen was dit een erg bijzondere waarneming; ten eerste een nieuwe vindplaats, ver buiten het bekende verspreidingsgebied. Ten tweede eiafzet in een kleine tuinvijver (2x3 m). En ten derde was het vrouwtje blauw berijpt; androchroom dus! Androchromie betekent dat een vrouwtje er uit ziet als een mannetje. In het veld zullen deze dieren dan ook niet snel opvallen...tenzij...je er op verdacht bent. Het was alleen dankzij het feit dat deze blauwe

korenbout eitjes ging afzetten, dat we het opmerkten. Maar hoeveel van deze manvrouwen hebben we in het veld dan wel niet gezien? Door ontwaakte alertheid van dit dit fenomeen werden er door Franciscus Koopman in de Weerribben androchrome vrouwtjes van de Vuurlibell gefotografeerd (zie foto) en vond Remco Hiemstra een androchrome Gewone pantserjuffer (zie foto). Het is dus zaak om eens uw foto-archief na te pluizen en in het veld natuurlijk extra scherp op te letten!

- Blauwe andromorfe vorm vrouwtje Tengere grasjuffer, 16 juli in een vijver bij Fewert (Remco Hiemstra). De jeugdvorm van een vers vrouwtje “pumilio” is meestal oranje; deze kleurfase (forma *aurentiaca*) verandert bij rijping binnen enkele dagen in de gebruikelijke donkergroene fase. De blauwe, andromorfe, variant wordt maar zeer zelden gezien!
- Op het Fochteloërveen werden in augustus regelmatig tandems van Koraaljuffer en Gewone pantserjuffer (zie foto) waargenomen (Judith Bouma-Litjens). Vooral juffers schijnen zich wel eens vaker te vergrijpen aan niet-soortgenoten. Tot een echt paringswiel of paring komt het meestal niet. Hybrides tussen verschillende soorten komen bij libellen vrijwel niet voor.

8	Zon. 6 sept Werkschuur NM AC 221.150-557.725	Fochtelooërveen	Ven – en Noordse glazenmaker	Peter de Boer
9	Zon 27 sept	Blesdijke	winterjuffers	Ronald van Seyen

N.B. Alle excursies starten om 10.30

De Hynstebiter - libellenwerkgroep van de FFF

Doelstellingen:

- Het stimuleren, enthousiasmeren en initiëren van libellenonderzoek in Fryslân.
 - De verspreiding van libellen in Fryslân in kaart brengen.
 - Coördinatie van inventarisaties en monitoring van libellen.
- Kennisoverdracht door middelen van publicaties & rapporten, excursies, cursussen en lezingen.
 - Geven van beheeradviezen ter bescherming van bedreigde en kwetsbare soorten.
 - Het samenstellen van een Atlas van de Friese libellen.
 - Het doen van ecologisch onderzoek naar libellen in Fryslân

Algemeen:

E. Peter de Boer (tel. 06-53609123)
E-mail: faunax@kpnmail.nl

Website, ledenadministratie, penningmeester

E. van Hijum (tel. 0514 – 681758)
E-mail: epvanhijum@gmail.com

Nieuwsbrief

Ronald van Seijen
ronaldbonne@hotmail.com

Activiteiten:

Wyke Pronk
wykepronk1@hotmail.com

website www.hynstebiter.nl

Wordt donateur van de Hynstebiter!

Voor €7,50 bent u al donateur van de Hynstebiter. U ondersteunt dan het libellenonderzoek in Friesland, wordt regelmatig op de hoogte gehouden van nieuwtjes, waarnemingen en activiteiten via de digitale nieuwsbrief en kan gratis deelnemen aan alle Hynstebiterexcursies en de ledenavond. Daarnaast bieden wij hulp bij determinatie, het schrijven van rapporten, begeleiding bij het doorgeven van waarnemingen, het aanvragen van inventarisatievergunningen. Uw bijdrage draagt ook bij aan het onderhoud van de website, de organisatie van het atlasproject, inventarisaties van witte gebieden en de organisatie van talloze andere activiteiten. De opgedane kennis, die door onderzoek en inventarisaties worden verkregen, zal ingezet worden om libellen en de waterrijke ecosystemen waarin zij leven, te beschermen en verbeteren. Kortom; houdt u van libellen, wilt u meedoen en op de hoogte blijven van het libellenonderzoek in Friesland; Ondersteun de Hynstebiter en wordt donateur! U kunt zich aanmelden bij: epvanhijum@gmail.com onder vermelding van "Donateur Hynstebiter" of schriftelijk / telefonisch via E. van Hijum – Buorren 8 – 8721 GP te Warns. Telefoon: 0514-681758. Giro 2865873 t.n.v. E.van Hijum – hynstebiter - te Warns. Vermeld zoveel mogelijk uw adresgegevens (lieft ook email en tel.nr). U krijgt een bevestiging van donateurschap en ontvangt dan het hele jaar automatisch onze nieuwsbrief "It Hynstebiterke" .

Venglazenmaker (foto Judith Bouma)